

Росія. Особливості ЕГП та ПГП. Природні умови і природні ресурси. Населення, особливості національного складу. Сучасний стан економіки Росії. Промисловість, сільське господарство, транспорт. Зовнішні економічні зв'язки

Географічне положення. Росія найбільша за площею країна світу, яка розміщена на Євразійському материку (1/3 території — в Європі, 2/3 - в Азії), Вона має сухопутні кордони з 14 державами, але більша частина кордонів (2/3) — морські, що проходять через Балтійське, Чорне, Азовське, Каспійське моря, моря Північного Льодовитого та Тихого океанів.

Форма правління і державний устрій. За формою правління Росія - федеративна республіка. Глава держави — президент, уряду — прем'єр-міністр. Законодавчий орган — двопалатні Федеральні збори (Рада Федерації та Державна дума). За адміністративно - територіальним поділом складається з 49 областей, 6 країв, 21 республіки, 10 автономних округів, 1 автономного району, 2 міст федерального значення — Москви та Санкт-Петербурга. Прийнято також регіональне районування. Росія входить до ООН та СНД.

Природні умови та ресурси. Територія Росії розміщена в різних природних зонах північної півкулі, що дає змогу розвивати різноманітні галузі промисловості та сільського господарства. Господарській діяльності сприяє і здебільшого рівнинний рельєф (70 % території). Більша частина території Росії розташована в помірному поясі, незначна північна частина — в арктичному і субарктичному, а Чорноморське узбережжя Кавказу — в субтропічному. Континентальність клімату поступово зростає із заходу на схід від помірно континентального до різкоконтинентального. На Далекому Сході клімат — мусонний. У Сибіру внаслідок різкоконтинентального клімату поширена вічна мерзлота, що ускладнює розвиток господарства в цих районах.

Росія належить до небагатьох країн світу, які мають практично всі природні ресурси для розвитку економіки. Вона добре забезпечена паливно-енергетичними ресурсами: кам'яним вугіллям (Печорський, Кузнецький, Південноякутський басейни) і бурим (Кансько-Ачинський, Підмосковний басейни), нафтою і газом (Волго-Уральська, Західносибірська, Північнокавказька, Тимано-Печорська нафтогазоносні провінції), торфом (Центральна Росія), горючими сланцями (Поволжя). Є значні родовища урану (Далекий Схід). Має чималі запаси рудних корисних копалин, які є основою для розвитку металургії країни: залізних руд (Сибір, Урал, Польський півострів, Курська магнітна аномалія), марганцевих руд (Західний і Східний Сибір, Урал), руд кольорових металів (Сибір, Урал). Росія забезпечена хімічною сировиною: кам'яною та калійною солями (Поволжя, Східний Сибір), фосфоритамита апатитами (Кольський півострів, Сибір, Європейський центр), має багаті родовища сірки, азбесту, будівельних матеріалів. Водні ресурси є багатими й різноманітними. До них належать насамперед великі річки: Лена, Єнісей, Об, Ангара, Волга, Дон, Ока, Печора, Північна Двіна, які мають значний гідроенергетичний потенціал. Вихід до трьох океанів дає можливість державі використовувати морські багатства й розвивати різні промисли. Росія має великі лісові ресурси — майже 65 % її території покрито лісами. Найпридатніші для землеробства землі зосереджені в лісовій, лісостеповій, степовій природних зонах.

Регіони Російської Федерації		
Район, область	Територія, тис. км ²	Населення, %
Північний	1466,3	3,9
Північно-Західний	196,5	5,4
Центральний	483,0	20,1
Волго-Вятський	265,4	5,7
Центрально-Чорноземний	167,7	5,3
Північно-Кавказький	355,1	12,0
Уральський	824,0	13,8
Західно-сибірський	2427,2	10,2
Східно-сибірський	4122,8	6,1
Далекосхідний	6215,9	5,0
Калінінградська область	15,1	0,6

Населення. У Росії проживають представники понад 100 націй і народностей. Росіяни становлять понад 80% населення, численними є татари (4%), українці (2,7%). Населення розміщене дуже нерівномірно. Близько 79% проживають в європейській частині країни і лише 21 % — в азіатській. В окремих регіонах густота населення становить більш як 100 осіб на 1 км², а в інших — лише 2 особи на 1 км². Країна має високий рівень урбанізації. У містах проживають 70% населення. Налічується понад 1000 міст, 13 з яких — міста-мільйонери. Найбільші агломерації — Московська, Петербурзька, Єкатеринбурзька. На демографічні процеси негативно впливає сучасна соціально-економічна ситуація, нині Росія - країна з «нульовим» приростом населення. Населення країни сповідує переважно православ'я і мусульманство, поширені також буддизм (буряти, тувинці), іудаїзм (євреї), існує велика кількість різних релігійних течій.

Санкт-Петербург – «північна столиця» Росії

Барнаул – значний промисловий центр Сибіру

Господарство. Для економіки Росії характерною є складна багатогалузева структура, в якій вирізняється промисловість. Паливно-енергетичний, металургійний та машинобудівний комплекси дають основну частину продукції і є галузями спеціалізації.

Паливна промисловість базується на власних багатих ресурсах. За обсягом видобутку нафти Росія посідає 3-тє місце в світі після Саудівської Аравії та США. За рік у середньому видобувається близько 300 млн тонн нафти. Експорт нафти досягає 100 млн тонн за рік. Найбільші нафтопроводи — «Дружба», Сургут — Новополицьк. На Росію припадає третина світових запасів природного газу. Цікаво, що 700 розвіданих родовищ газу дають країні близько 600 млрд кубічних метрів газу (Західний Сибір, Поволжя, Північний Кавказ, острів Сахалін). Найбільші газопроводи — Уренгой — Помари — Ужгород — Західна Європа, «Братерство», «Прогрес», «Союз». У Росії за рік видобувають приблизно 240 млн тонн вугілля. Його частка енергетиці становить 40%. Основні райони видобутку — Сибір, Далекий Схід Урал та європейська частина країни.

Електроенергетика в основному базується на ТЕС (70% електро. енергії), де використовують кам'яне та буре вугілля, горючі сланці, торф і в Росії має найпотужніші ГЕС у світі (Саяно-Шушенська, Красноярська, Братська та ін.). На АЕС припадають 10% загального виробництва електроенергії у країні. Електроенергію одержують і від станцій, що використовують нетрадиційні джерела: припливну енергію води (Кислогубська ПЕС), геотермальні енергію Землі (Паужетська геотермальна станція), енергію вітру та Сонця.

Чорна металургія Росії повністю забезпечена власною сировиною і паливом. У країні сформувалися потужні металургійні бази. Центральна база використовує сировину Курської магнітної аномалії і вугілля Печорського басейну. Там розвинута електрометалургія та діють заводи порошкової металургии феросплавів. Найбільші Москва, Липецьк, Череповець, Новий Оскал, Електросталь. Уральська база забезпечена власною рудою та паливом Кузбасу і Караганди. Там розміщено комбінати повного циклу. Найбільшими центрами є Нижній Тагіл, Челябінськ, Магнітогорськ. Сибірська база використовує власну сировину та паливо. Основні центри, у Новокузнецьк, Красноярські Комсомольськ-на-Амурі.

Кольорова металургія також повністю забезпечена сировиною. Мідь і алюміній виплавляють на Уралі й Кольському півострові, нікель, кобальта також на Кольському півострові й в Санкт-Петербурзі, свинець, цинк - на Північному Кавказі, У Східному Сибіру і на Далекому Сході поблизу великих електростанцій розміщено енергомісткі виробництва з плавки свинцю, цинку, титану, магнію, олова, нікелю, кобальту, алюмінію.

Машинобудування Росії багатогалузеве і добре розвинуте. Його структуру наведено в таблиці.

У **хімічній промисловості** використовуються власні запаси сірки, кам'яної та калійної солей, фосфоритів, нафти і газу, кам'яного вугілля. Галузі основної хімії, що виробляють кислоти, лаки, фарби, мінеральні добрива, розвиваються в районах використання продукції — у центральних районах європейської частини, в Поволжі, на Уралі. Хімія органічного синтезу, що працює на нафтовій і газовій сировині, розвивається в місцях її видобутку, поблизу джерел води та енергії — у Західному Сибіру, Поволжі, Північному, Кавказі. Хімія полімерів, продукцією якої є пластмаси, хімічне волокно, синтетичний каучук, потребує значної кількості електроенергії та води, тому її основні підприємства розміщено в Поволжі, Західному і Східному Сибіру. Нафтопереробна промисловість виникла на шляхах транспортування нафти, зокрема в Уральському, Волго-Вятському районах, Східному Сибіру.

Структура та розміщення машинобудування

Галузь машинобудування	Основна продукція	Район розміщення
Важке машинобудування	Устаткування для гірничої та металургійної промисловості, енергетики	Урал (<i>Єкатеринбург, Орськ</i>), Сибір (<i>Красноярськ, Іркутськ</i>), Центральна Росія (<i>Белгород</i>), Санкт-Петербург
Транспортне машинобудування	Виробництво локомотивів, вагонів, кораблів та океанічних лайнерів	Центральна Росія (<i>Брянськ, Твер</i>), Північний Кавказ (<i>Новочеркаськ</i>), Урал (<i>Нижній Тагіл</i>), портові міста (<i>Санкт-Петербург, Астрахань, Мурманськ, Владивосток, Волгоград</i>)
Автомобілебудування	Вантажні, легкові автомобілі, автобуси	<i>Набережні Човни, Нижній Новгород, Ульяновськ, Тольятті, Москва</i>
Сільськогосподарське машинобудування	Комбайни, трактори	Центральна Росія, Поволжя, Урал, Сибір
Авіакосмічне машинобудування	Літаки, авіакосмічне устаткування	Центральна Росія (<i>Москва, Санкт-Петербург, Воронеж, Самара</i>), Урал, Сибір (<i>Омськ</i>)
Верстатобудування	Токарні, фрезерні верстати	Центральна Росія
Приладобудування	Обчислювальна техніка, вимірювальні прилади	Центральна Росія, Урал, Сибір
Електротехніка	Електрозварювальні установки та устаткування	Центральна Росія, Урал, Сибір
Електроніка	Вироби мікроелектроніки, прилади для медицини та побуту	Сибір, Урал, Центральна Росія

Промисловість будівельних матеріалів розвинута на всій території країни. Найбільші підприємства з виробництва цементу, залізобетонних конструкцій, віконного скла є в Центральному, Центральнo - Чорноземному, Північно-Західному районах, в Поволжі, на Уралі.

У **легкій промисловості** розвинуті текстильна, швейна, взуттєва, трикотажна галузі. Текстильна галузь — одна з найдавніших галузей Росії — працює на власній і довізній сировині

та виготовляє бавовняні й шовкові тканини. Основним районом розвитку легкої промисловості є Центральна Росія (Москва, Іваново, Орехово-Зуєво, Ярославль, Твер). Другий район виник у Сибіру (Барнаул, Бійськ, Красноярськ).

Харчова промисловість переважно базується на сільськогосподарській сировині й розвинута в усіх регіонах країни. Такі галузі, як молочна, м'ясна, маслоробна, консервна, кондитерська, пивоварна орієнтуються на споживача. Навколо великих міст є приміські сільськогосподарські зони зі своїми цехами, заводами, які забезпечують населення продуктами харчування. Риба промисловість базується на річковому і морському промислах. Найбільша частина вилову (60 %) припадає на моря Тихоокеанського басейну.

Сільське господарство є основою АПК. У його структурі переважає тваринництво. Під ріллею зайнято 60% угідь, більшу частину яких засіяно пшеницею (Центральний, Центральнo-Чорноземний райони, Поволжя, Урал, Західник і Сибір, Далекий Схід). Поширені технічні культури: льон-довгунець, соняшник соя, гірчиця, цукровий буряк, тютюн (Нечорноземна зона Центральної Росії). Основна олійна культура - соняшник, який вирощують на чорноземних ґрунтах (Центральна Росія, Поволжя, Північний Кавказ). Сою вирощують на Далекому Сході. Картоплю культивують повсюдно. Важливе значення мають садові культури, виноград, овочі, їх вирощують на півдні центральних районів і Північному Кавказі.

Значні площі відведено під баштанні культури (Нижнє Поволжя). У приморській частині Краснодарського краю вирощують чай та цитрусові. Розвиток тваринництва залежить від кормової бази. Воно спеціалізується на скотарстві м'ясо-молочного і молочного напрямів. На півдні степової зони, у деяких гірських районах розводять овець. У тундрі розвинуто оленярство, на Алтаї розводять кіз, маралів, у горах Бурятії та Туви — яків. Свинарство й птахівництво є обов'язковою галуззю приміських господарств. Конярство — традиційна галузь Росії, яка нині відроджується. Племінних коней розводять у степовій і лісостеповій зонах. У лісових районах населення займається звіриним промислом хутрового спрямування.

Транспорт Росії добре розвинутий. Він забезпечує зв'язки між галузями господарства та районами країни. Основну роль відіграє залізничний транспорт. Найгустіша мережа залізничних колій пролягає на заході країни. Головні напрямки вантажних і пасажирських перевезень пов'язані з центром країни: Центр - Урал, Центр - Сибір, Центр - Поволжя, Центр — Південь. У внутрішніх перевезеннях найдешевшим видом транспорту є річковий. Перевезення двох третин усіх вантажів здійснюються в межах Волго-Камського басейну та по річках Сибіру. Морський транспорт сприяє розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Північноморський шляху період навігацій забезпечує зв'язок західних регіонів з Далеким Сходом і Сибіром. Найбільші морські порти — Санкт-Петербург, Калінінград, Владивосток, Находка, Мурманськ, Архангельськ. Розгалужена мережа шляхів сприяє розвитку автомобільного транспорту. Важливе значення у перевезенні пасажирів і вантажів у зв'язку з розмірами країни має авіаційний транспорт. Останнім часом широких масштабів набув розвиток трубопровідного транспорту, особливо в напрямках Західний Сибір — Центр — західний кордон і Поволжя — Центр — західний кордон. За протяжністю трубопроводів Росія поступається лише США.

Зовнішньоекономічні зв'язки. Росія експортує паливно-енергетичну сировину, частка якої становить 50 % від усього експорту. Вивозять також обладнання, транспортні засоби, промислові товари народного споживання, продукти харчування, імпортують продукцію важкого, точного машинобудування. Багато ввозиться в Росію сільськогосподарської продукції (зерна, олії, цукру, бавовни тощо). Частка Росії у світовому товарообороті становить близько 1,3 %. Щороку Росія приймає близько 9,5 млн туристів, які відвідують унікальні природні райони: Карелію, Урал, Алтай, Таймир, Камчатку, Курили тощо. Відомими центрами туризму є

Москва, Санкт-Петербург з приміською зоною, міста на Волзі, що входять до складу так званого Золотого кільця(Ярославль, Загорськ, Кострома, Суздаль, Володимир та ін.).